

PASZPORT DO ATRAKCJI POWIATU CHOJNICKIEGO

REZERWAT BIOSFERY
BORY TUCHOLSKIE

Tekst: Bożena Stępień

Skład: Monika Kuchta

Zdjęcia: Ewelina Szpak, Mariusz Grzempa, Monika Kuchta, Bożena Stępień
ze zbiorów Muzeum Historyczno-Etnograficznego im. Juliana Rydzkowskiego w Chojnicach, Chojnickiego
Centrum Kultury, Parku Narodowego „Bory Tucholskie”, fotopolska.eu

Zadanie publiczne jest współfinansowane ze środków otrzymanych od Powiatu Chojnickiego,
w ramach umowy nr OR/57/W/OR/2023

edycja 2023

„Paszport do atrakcji powiatu chojnickiego” przygotowany przez Stowarzyszenie „Charzy...” jest zaproszeniem do udziału w podróży do miejsc bardzo wyjątkowych i cennych przyrodniczo, historycznie, lub po prostu miejsc ciekawych i wartych odwiedzenia, a więc przede wszystkim Parku Narodowego Bory Tucholskie (PNBT), Chojnic i okolic, a także wszystkiego, co na swojej stronie internetowej oferuje Zaborski Park Krajobrazowy (tu <https://zaborskipark.pl/> znajdziesz m.in. wszystkie mapy szlaków turystycznych, propozycje gier terenowych i ścieżek edukacyjnych). Obecny paszport jest trzecim w naszej serii paszportów i sfinansowany jak zwykle z dotacji Powiatu Chojnickiego.

Nasz **Paszport** przyda Wam się z całą pewnością jako przewodnik w terenie. Ruszajcie więc w drogę, zbierajcie wspomnienia i róbcie zdjęcia. Zdjęcia będzie można umieszczać na stronie fb Stowarzyszenia „Charzy...” w komentarzach po postem Paszportu. Nagrodą jest piękno natury, moc wrażeń i pamiątkowe zdjęcia, a przy odrobinie szczęścia jedna z kilku atrakcyjnych nagród ufundowanych przez Stowarzyszenie „Charzy...”. W środku paszportu znajduje się mapa powiatu chojnickiego z zaznaczonymi miejscowościami i innymi atrakcjami powiatu, które wytypowaliśmy. Na okładce są także potrzebne kody QR do stron PNBT i ZPK. Jeśli komuś z Was potrzeba więcej wrażeń, może skorzystać także z aplikacji pt. **„Skarby powiatu chojnickiego”**. Wystarczy tylko wejść na stronę www.chojniceiokolice.pl lub korzystając z propozycji Zaborskiego Parku Krajobrazowego, zaliczyć którąś z wielu proponowanych gier terenowych czy ścieżek edukacyjnych. Zapraszamy do zabawy.

UWAGA!

Nasze Paszporty (przewodniki po powiecie chojnickim) otrzymacie bezpłatnie w:

1. Gminnej Informacji Turystycznej w Charzykowach, ul. Jeziorna 54 (przy plaży);
2. Eksperymentarium w Chojnicach przy ul. Piłsudskiego 30b;
3. Kaszubskim Domu Rękodzieła Ludowego w Swornegaciach, ul. Mestwina 8;
4. Promocji Regionu Chojnickiego w Chojnicach ul. Stary Rynek 4.

Paszport w wersji do wydrukowania znajdziesz także na stronach internetowych Powiatu Chojnickiego, Gminnego Ośrodka Kultury w Chojnicach i Eksperymentarium w Chojnicach.

Powiat chojnicki w pigułce

Jesteśmy częścią województwa pomorskiego ze stolicą w Gdańsku. Chojnice od Trójmiasta dzieli 124 km, a od stolicy województwa kujawsko-pomorskiego, Bydgoszczy, zaledwie 90 km. W skład powiatu wchodzi 5 gmin: Miasto Chojnice, Gmina Chojnice, Miasto i Gmina Brusy, Miasto i Gmina Czersk oraz Gmina Konarzyny. Teren powiatu zamieszkuje prawie 100 tysięcy mieszkańców. Najwyższym wzniesieniem okolicy jest Wzgórze Wolność (206 m n.p.m.).

Cudowna przyroda, mnóstwo rzek (np. Brda, Zbrzyca i Chocina) i jezior (np. Charzykowskie, Karsińskie, Dybrzk, Witoczno, itd.), obecność wielu obszarów chronionych (Park Narodowy „Bory Tucholskie”, Zaborski Park Krajobrazowy, Natura 2000, dziesiątki rezerwatów) i położenie na obszarze Światowego Rezerwatu Biosfery „Bory Tucholskie” oraz ponad 160 km czterech różnych utwardzonych szlaków rowerowych Kaszubskiej Marszruty, to coś co wyróżnia nas na tle innych regionów i powiatów.

14. Chojnickie Noce Operetkowe to organizowany co roku festiwal muzyki poważnej. W zabytkowej Fosie Miejskiej gromadzą się melomani, by wysłuchać wspaniałych głosów gwiazd polskiej, ale i światowej estrady. Czekają ich dwa wieczory z piękną muzyką, wybitnymi gośćmi, znakomitymi śpiewakami i tancerzami. Gale operetkowe wzbudzają zachwyt wśród publiczności. W roku 2023 odbywać się będą w dniach 19-20 sierpnia.

15. Turniej Rycerski W 1466 roku Chojnice zostały odbite z rąk Krzyżaków i włączone do Polski. Rekonstrukcję tego wydarzenia pod nazwą "Oblężenie Chojnic" organizuje co roku pod koniec sierpnia Chojnickie Centrum Kultury oraz Bractwo Rycerskie Herbu Tur. Imprezie towarzyszą rycerskie pokazy konne, turnieje łuczników, tarczy i miecza oraz pokazy tańca i zabaw plebejskich. Po raz kolejny rycerze skrzyżują swe miecze w Fosie Miejskiej w Chojnicach w dniu 26 sierpnia 2023 roku.

16. Rajd Marszruty organizowany jest cyklicznie pod koniec sierpnia lub we wrześniu (najbliższy odbędzie się już 26 sierpnia 2023). Jego celem jest popularyzowanie ścieżek rowerowych Marszruty Kaszubskiej. Organizatorami są Powiat Chojnicki, Promocja Regionu Chojnickiego i Chojnickie Towarzystwo Miłośników Roweru "Cyklista". Grupy kolarzy wyruszają z kilku miejsc, z różnych zakątków powiatu chojnickiego, by spotkać się na mecie na wspólnym pikniku. Obowiązują zapisy.

17. Grand Prix Borów Tucholskich w Nordic Walking – jest to cykliczna impreza organizowana przez Stowarzyszenie Charzy... Grand Prix polega na uczestniczeniu w comiesięcznych rajdach pieszych szlakami Zaborskiego Parku Krajobrazowego, Parku Narodowego „Bory Tucholskie” oraz okolicznych nadleśnictw. Impreza jest punktowana, a jej uczestnicy rywalizują cały rok o zdobycie kolejnych odznak turystycznych wykonanych specjalnie na tę okazję. Kontakt i zapisy w sprawie rajdów: er.zet.@wp.pl.

9. Międzynarodowy Festiwal Folkloru. W Kaszubskich Spotkaniach z Folklorem Świata biorą udział amatorskie zespoły folklorystyczne z Polski i innych regionów świata. Występy i pokazy mają miejsce m.in. w miejscowościach: Brusy i Chojnice. Poza festiwalowymi koncertami planowane są atrakcyjne imprezy towarzyszące. Miłośnicy ludowej twórczości artystycznej i kultury kaszubskiej mogą się spotkać podczas Jarmarku Zaborskiego, odwiedzić różnorodne kiermasze oraz pokazy sztuki i kuchni ludowej. Kolejna edycja odbędzie się w dniach 25-30 lipca 2023. Wśród zaproszonych gości są zespoły m.in. z Portugalii, Kostaryki, Chile, Holandii, Słowenii, Włoch, Turcji – i oczywiście, z Kaszub.

10. Święto pstrąga w Wojtalu k/Czerska przyciąga często tysiące osób chcących bawić się, kosztować ryb przyrządzanych na różne sposoby, wziąć udział konkursie kulinarnym, pokazach strażackich i w koncertach znanych polskich zespołów. Pstrąg rządzi w Wojtalu tradycyjnie w lipcu. Najbliższe święto - 15 lipca 2023 roku.

11. Pieczenie Chleba w Widnie - Każdego roku, w pierwszą sobotę sierpnia, niewielka lecz urokliwa miejscowość Widno w Gminie Brusy zamienia się w stolicę kaszubskiego chleba. Tu, od ponad piętnastu lat odbywa się impreza plenerowa pod nazwą: Pieczenie Chleba. To gratka nie tylko dla miłośników swojskiego chleba. Odbywają się tu warsztaty kulinarne, gry i zabawy, konkursy i niespodzianki chlebowe. Punktem kulminacyjnym festynu jest pokaz, jak to się dawniej piekło chleb w słynnym już piecu chlebowym z Widna.

12. Łęskie Kapuśniaki – 5 sierpnia 2023 roku w Łęgu k/Czerska odbędzie się już XIII festyn na wesoło, z kapustą w roli głównej. Tę realizowaną co roku w sierpniu imprezę można w skrócie opisać: świetne koncerty, zabawne potyczki sołeckie, tradycyjny rzut kapustą, piękne dekoracje i mnóstwo pysznego jedzenia. Podczas festynu odbywa się też wiele ciekawych konkursów, m.in. na najsmaczniejszą potrawę, dekorację stoiska, czy nawet biżuterię z kapusty...

13. Chojnicka Noc Poetów to z kolei uczta dla ducha. Poetyckie spotkania na otwartej przestrzeni w Fosie Miejskiej odbędą się 5 sierpnia 2023 r., już po raz dwudziesty ósmy. Co roku dostarczają one widzom wielu wzruszeń, zadumy, a czasem też śmiechu. Urozmaiceniem recytacji są przeglądy piosenki literackiej i konkurs jednego wiersza, w którym uczestniczą poeci z całego świata.

1. Park Narodowy „Bory Tucholskie” to jeden z najmniejszych parków narodowych w Polsce, choć zajmuje część jednego z największych kompleksów leśnych w naszym kraju – Borów Tucholskich. Jest on główną częścią Światowego Rezerwatu Biosfery „Bory Tucholskie”. Założony w 1996 roku na terenie Gminy Chojnice i Gminy Brusy. Położony między jeziorami: Charzykowskim, Karsińskim i Łąckim powstał w celu ochrony przyrody południowego krajobrazu sandrowego, unikalnych w Polsce jezior lobeliowych oraz ramienicowych, Strugi Siedmiu Jezior, a także różnorodności świata roślinnego i zwierzęcego. W godle parku znajduje się głuszec, sosna i jezioro. Park posiada interesującą ofertę turystyczną, przecinają go liczne trasy piesze i rowerowe oraz 4 główne ścieżki edukacyjne: czerwona ścieżka - Łąki Józefowskie, niebieska - Piła Młyn, zielona ścieżka - Wielkie Gacno oraz czarna - Pętla Lipnickiego. Zanim wybierzesz się do parku zapoznaj się z jego regulaminem dostępnym na stronie internetowej www.pnbt.com.pl. Bilet wstępu kupisz w siedzibie parku przy ul. Długiej 33 w Charzykowach,

w Gminnej Informacji Turystycznej przy plaży, w Kaszubskim Dom Rękodziela Ludowego w Swornegaciach, w Promocji Regionu Chojnickiego na chojnickim rynku albo płacąc samodzielnie na numer konta podany na stronie www parku, tam też znajdziesz informacje o zwolnieniach z opłat i o zasadach korzystania z Parku. Za jednorazowy bilet normalny zapłacisz 6 zł, za ulgowy 3 zł.

2. Muzeum Przyrodnicze Parku Narodowego „Bory Tucholskie” w Chocińskim Młynie. Zanim zaczniesz słuchać o historii parku, życiu lasu i zamieszkujących go zwierząt, warto wiedzieć, że na wizytę trzeba się umówić <http://muzeum.pnbt.com.pl/zarezerwuj-wizyte>. Nie ma tutaj możliwości spontanicznego przyjazdu. Jest to spowodowane ograniczoną ilością wejściówek, które mają zapobiegać tłokowi i zapewnić zwiedzającym odpowiedni komfort zwiedzania. Muzeum jest nieczynne w niedziele i poniedziałki, za to nie obowiązują bilety wstępu! Po wejściu do muzeum zauważysz, że już pierwsza sala z ogromnym monitorem i z dioramą ukazującą cały park robi niesamowite wrażenie. To tutaj audioprzewodnik (w języku polskim, angielskim, niemieckim lub migowym) opisuje nam najpiękniejsze i najciekawsze miejsca w parku. Zsynchronizowanie przekazu wizualnego z opowieścią i podświetlaniem omawianych miejsc na mapie robi naprawdę świetne wrażenie! Koniec zwiedzania muzeum nie oznacza końca wycieczki. Do zobaczenia pozostały jeszcze dwa ciekawe miejsca. Pierwsze z nich to **zagroda pokazowa zwierząt**. Tutaj znalazły spokój zwierzęta po przejściach, które w naturalnych warunkach nie miałyby szansy przetrwać. Mamy okazję zobaczyć bielika, który przez wadę genetyczną piór nie jest w stanie latać, możemy zobaczyć majestatyczne kruki po amputacji skrzydeł czy kawki dbające o swoją nielatającą krewną. Oprócz tego tutaj można bliżej przyjrzeć się pierwotnym rasom krów, które niegdyś pasły się na borowiackich łąkach. Zobaczyć przedstawicieli Konika Polskiego specjalnie sprowadzonych z Rostoczańskiego Parku Narodowego czy też gatunek owiec, które hodowano już w czasach średniowiecza. Drugie miejsce – **wystawa „Od Bartnictwa do owczarstwa”** przygotowana w pomieszczeniu byłej kuźni znajdujących się w odnowionym budynku inwentarskim z 1905 roku.

3. Muzeum Historyczno- Etnograficzne w Chojnicach

funkcjonuje aż w 6 różnych obiektach. Wystawy stałe prezentowane są w Bramie Człuchowskiej, ul. Podmurna 13 (wystawy z dziedziny archeologii, etnografii, historii, sztuki), w Baszcie Kurza Stopa, ul. Podmurna 3 (galeria współczesnej sztuki polskiej), w Domu Szewskim, ul. Podmurna 9 (kolekcja militariów) oraz niezwykła kolekcja historyczno-regionalna Albina Makowskiego, w domu, w którym mieszkał, przy ul. Drzymały 5. Nasza propozycja dotyczy odwiedzenia dwóch wystaw: „Materialne dziedzictwo regionu Kaszub Południowych” w Bramie Człuchowskiej oraz „Światło i woda” poświęcona twórczemu dorobkowi artyści, grafika, malarza, specjalisty w zakresie sztuki edytorskiej – Kazimierza Lemańczyka, w baszcie Kurza Stopa. Muzeum w okresie lipiec-sierpień czynne jest od wtorku do piątku w godz. 10.00-17.00, w soboty i niedziele w godz. 11.00-16.00, bilety do nabycia w kasie Muzeum.

4. Chojnickie Eksperymentarium

to miejsce, w którym zobaczyć rosiczkę, usłyszeć śpiew ptaków oraz odgłosy zwierząt, które występują w rezerwacie biosfery „Bory Tucholskie”. Również tutaj można poznać niesamowite historie czarownic, stanąć oko w oko z prehistorycznym turem i wziąć udział w wyścigu bojerów. Eksperymentarium to wyjątkowe miejsce na spędzenie czasu z rodziną, znajomymi lub wypełnienie samotnego popołudnia! Zostaniecie przeniesieni w świat dzikiej i ujarzmionej przygody, sportów wodnych, historii i kultury Chojnic i regionu poprzez wynalazki XIX i XX wieku po świat nowości technologicznych, które są przyjazne środowisku. Oprócz zwiedzania, Eksperymentarium oferuje pokazy eksperymentów i różne warsztaty: www.eksperymentariumchojnice.pl. Wystawa czynna jest od poniedziałku do piątku w godzinach 8.00 – 16.00. Dla grup terminy otwarcia ustalane są indywidualnie tel. 739 007 599. Wystawa mieści się w Chojnicach przy ul. Piłsudskiego 30b. Bilety w cenie 15 zł normalny i 10 zł ulgowy.

5. Wyłuszcarnia Nasion w Klosnowie została wybudowana w 1913 r., była wówczas największym i najnowocześniejszym obiektem tego typu w Europie. Głównym celem, który przyświecał jej budowie, było zaopatrywanie leśnictwa w nasiona, głównie sosny, świerka i modrzewia. Uwolnione nasiona były odskrzydlane, czyli pozbawiane skrzydełek, oczyszczane i po podsuszeniu do odpowiedniej wilgotności, gromadzone w szklanych butlach, przechowywanych w piwnicach wyłuszcarni. Wędrowały potem do szkółek leśnych, produkujących sadzonki, a także trafiały bezpośrednio na powierzchnię, gdzie wysiewano je do gruntu. Ten niezwykły obiekt, posiadający sieć urządzeń i konstrukcji zmyślnie współpracujących ze sobą, wzbudza do dzisiaj podziw dla ówczesnych konstruktorów. Tym bardziej, że w pełni zachowały się dwa urządzenia: ponad 100-letni silnik Diesla oraz odskrzydlacz szczotkowy. Wyłuszcarnia znajduje się niedaleko torów kolejowych relacji Chojnice – Kościerzyna, w miejscowości Klosnowo, położonej około 10 km od Chojnic. Z jej szerszym opisem można się zapoznać na stronie www.rytel.torun.lasy.gov.pl a zwiedzić po wcześniejszym uzgodnieniu z pracownikiem Nadleśnictwa Rytel.

5. Ekoturystyczny Rajd Zaborski, to cykliczna impreza pieszo - rowerowa organizowana na początku czerwca z inicjatywy Zaborskiego Parku Krajobrazowego, przy współudziale nadleśnictw naszego regionu. Rajd cieszy się dużym zainteresowaniem. Przygotowane są trzy trasy rowerowe i trzy piesze. Każdego roku pod innym hasłem przewodnim (w 2022 r. w ramach Światowego dnia walki z pustynnieniem i suszą).

6. Test Kaszuba – jest to familijna gra terenowa organizowana w Swornegaciach zawsze w połowie sierpnia, w roku 2023 już po raz jedenasty. Organizatorzy - Wiejski Dom Kultury w Swornegaciach, Gminny Ośrodek Kultury w Chojnicach i stowarzyszenie "Akolada" zapraszają do podjęcia nie lada wyzwania! Trzeba się zmierzyć z językiem kaszubskim, zdać egzamin pszczelarza, spróbować sił w wyplataniu wikliny oraz wykazać się kunsztem hafciarskim. Każdy, kto zaliczy test, otrzymuje dyplom potwierdzający uzyskanie umiejętności, które prawdziwy Kaszub powinien posiadać. Zwieńczeniem zabawy jest ciepły kaszubski posiłek oraz mile spędzony wieczór przy dźwiękach kapeli kaszubskiej.

7. Dni Chojnic Jest to jedna z najciekawszych imprez plenerowych. W Chojnicach goszczą wspaniałych rzemieślników, twórców ludowych, artystów, kolekcjonerów z całej Polski. To święto nie tylko mieszkańców, lecz również turystów, którzy obecnością na tej imprezie rozpoczynają swój wypoczynek na ziemi chojnickiej. Uroczysty charakter tego przedsięwzięcia i jego międzynarodowy wymiar wpływa niewątpliwie na atrakcyjność imprezy. Z okazji Dni Chojnic w 2023 roku, w dniach 23-25 czerwca odbędzie się Jarmark Świętojański. W Fosie Miejskiej wystąpi zespół Lombard z Grzegorzem Stróżniakiem i Martą Cugier oraz Andrzej Sikorowski z córką Magdaleną.

8. Festiwal Sztuki Ulicznej „Chojnicka Fiesta” – to prawdziwa gratka dla miłośników teatru. Imprezę inauguruje kolorowy korowód artystów, aktorów, szczudlarzy i pieśniarzy, ruszający do centrum miasta spod Chojnickiego Domu Kultury. Co roku występują teatry uliczne z Polski i świata, organizowane są koncerty i różne atrakcje dla dzieci, jak pokazy puszczania baniek mydlanych, warsztaty plastyczne i inne. Huczynym zakończeniem są pokazy sztucznych ogni w Fosie Miejskiej. „Chojnicka Fiesta” jest organizowana przez Chojnickie Centrum Kultury i Urząd Miejski w Chojnicach. Na czas Festiwalu, w dniu 8 lipca 2023 artyści już po raz 25-ty przejmą klucze do miasta od burmistrza Chojnic.

Festyny, jarmarki, festiwale, koncerty, regaty

- jednym słowem coroczne wydarzenia ekologiczne, turystyczne, kulturalne w powiecie chojnickim

1. Święto Powiatu Chojnickiego to cały dzień koncertów, zabaw i konkursów odbywających się w różnych częściach Chojnic. Ta coroczna impreza zapewnia wielopokoleniową rozrywkę dla fanów sportu, tańca i muzyki, kabaretów, przyrody i wszystkich, którzy chcieliby nieco lepiej poznać atrakcje powiatu chojnickiego. Chętnych do świętowania Starostwo Powiatowe w Chojnicach zaprasza już 22 lipca 2023. W tym roku gościem specjalnym będzie Kamil Bednarek.

2. Jarmark ekologiczny „Czym Chata Bogata” w Charzykowach organizowany jest zawsze w ostatnią sobotę lipca. Hasłem: „Dary Natury Bogactwo Kultury” wydarzenie to promuje w sposób szczególny Światowy Rezerwat Biosfery Bory Tucholskie. To z pewnością najlepsze i najważniejsze w okolicy święto dla przyrody. Organizatorzy w każdym roku nadają imprezie jakiś temat przewodni (ptaki, drzewa, woda, itp.). Spotka Was tu mnóstwo atrakcji i niespodzianek zarówno dla dzieci jak i dorosłych, konkursy z nagrodami, zabawy, spektakl teatralny o tematyce ekologicznej i gra o rower. Stałymi wystawcami Jarmarku są przedstawiciele Parku Narodowego „Bory Tucholskie”, parków krajobrazowych i Lasów Państwowych, którzy pokazują i uczą, nagradzając upominkami każdego, kto podejmie się rozwiązania zagadki przyrodniczej. Jarmark to także miejsce, gdzie zrobicie zakupy rękodzieła ludowego oraz wyrobów charakterystycznych dla regionu Borów Tucholskich.

3. Charzykowskie szanty – trzydniowy Festiwal Piosenki Żeglarskiej w Charzykowach to impreza ciesząca się od ponad 25 lat niebywałym zainteresowaniem miłośników piosenki żeglarskiej. Koncerty mają miejsce w Amfiteatrze im. Ottona Weilanda w Charzykowach. Szanty i piosenki żeglarskie rozbrzmiewają nad Jeziorem Charzykowskim od lat zawsze w drugi weekend sierpnia.

4. Regaty o Błękitną Wstęgę J. Charzykowskiego To, według znawców tematu, najstarsza żeglarska impreza w Polsce. Jest to właściwie jeden wyścig dystansowy, który odbywa się zawsze pod koniec września. Kolejny już 23 września 2023 roku. Na jachtach, łodziach, łódeczkach i wszystkim, co pływa, wytrawni żeglarze i amatorzy ścigają się od lat 20-tych ubiegłego wieku na trasie Małe Swonegacie - Charzykowy. W 2022 r. regaty rozegrano po raz 85-ty. Cudowna atmosfera regat i integracja uczestników przyciągają każdego roku setki małych i dużych żeglarzy.

6. Drewniany kościół w Leśnie należy do najlepiej zachowanych i najbardziej oryginalnych drewnianych kościołów kaszubskich. Wpisany do rejestru zabytków. Pierwsze wzmianki o kościele pochodzą z 1650 roku. Jest to świątynia trójnawowa o konstrukcji zrębowej, z najwyższą na Pomorzu drewnianą wieżą o wys. 32 m. Ufundowała go królowa Maria Ludwika Gonzaga. Ściany wieży oraz korpus nawowy pokryty jest gontem. Wyposażenie kościoła z ołtarzem głównym pochodzi z XVII i XVIII wieku. Warto wiedzieć, że msze odbywają się w niedziele i święta o godz.: 8.00, 10.00, 11.30, a w dni powszednie o 18.00 (latem). Leśno, to wieś w gminie Brusy, 35 km od Chojnic. W okolicy Leśna warto także zobaczyć pamiątkę po Gotach - ścieżkę dydaktyczną z kamiennymi kręgami i kurhanami a także klasztor w pobliskim Orliku.

7. Kaszubski Dom Rękodzieła Ludowego w Swonegaciach, przy ul. Mestwina 10 powstał w 2005 r. Obiekt posadowiono na fundamentach byłej szkoły. Projekt budynku nawiązuje ściśle do architektury Kaszub, współgra z przyrodą, kulturą i tradycją regionu - zbudowany jest z drewna i trzciny. W jego wnętrzu znajdują się sale ekspozycyjne, pracownia plastyczna i ceramiczna. W obiekcie mieści się też punkt informacji turystycznej, czynny od wtorku do piątku od 10.00 do 17.00, w soboty od 10.00 do 16.00, a od lipca do sierpnia też w niedziele od 10.00 do 16.00. Można tu nabyć dzieła miejscowych artystów, twórców ludowych i rękodzielników oraz wydawnictwa na temat regionu. Nieopodal głównego budynku usytuowana jest wiata z piecem

chlebowym na biesiady. W pobliżu założono malowniczy ogród z tradycyjnymi odmianami jabłoni i grusz. W 2018 r. w Kaszubskim Domu Rękodzieła Ludowego utworzono stałą wystawę „Może wa bę chcelë wiedzec, jak Kaszëbi żëją?”. Ekspozycje są darami od mieszkańców regionu i turystów odwiedzających Swonegacie. Ciekawym eksponatem ekspozycji jest XVII-wieczna dłubanka, przypadkiem wyłowiona z jeziora przez mieszkańców. Nieopodal znajduje się wpisany do rejestru zabytków kościół św. Barbary (1912-1916).

8. Skansen Józefa Chełmowskiego i Chatę Kaszubską znajdziesz w Brusach – Jaglie.

Oba obiekty znajdziesz w Brusach - Jaglie, gdzie w latach 1934-2013 żył i tworzył Józef Chełmowski, zwany kaszubskim Leonardo da Vinci - artysta ludowy, rzeźbiarz, malarz, konstruktor i filozof, kolekcjoner zabytków kultury materialnej i folklorystycznej. Zagroda Chełmowskiego to muzeum, który tworzą dom, pracownia i skansen pszczelarski w ogrodzie, prowadzone przez wnuki artysty. Skansen jest czynny od maja do końca września, w godz. od 9.00 do 18.00. Wnętrze domu i pracownię można zwiedzić z przewodnikiem, po wcześniejszym umówieniu, tel. 602 242 101. Obok Skansenu znajduje się Chata Kaszubska. Zbudowano ją według projektu Jana Sabiniarza – poety i architekta, a co ważne, także propagatora kaszubskiej zabudowy regionalnej. Znajdziemy tu pamiątki związane z historią Ziemi Zaborskiej, przedmioty codziennego użytku, zabytki techniki użytkowej, maszyny rolnicze. Więcej informacji o skansenie na stronie Fundacji im. Józefa i Jadwigi Chełmowskich: <https://jozefchelkowski.pl/skansen/>.

9. Akwedukt w Fojutowie. To niezwykle obiekt hydrotechniczny wzorowany na budowach rzymskich, wybudowany w latach 1845 - 1849, pierwotnie drewniany. Krzyżują się tu wody Czerskiej Strugi (płynącej dołem) i Wielkiego Kanału Brdy (płynącego górą). Akwedukt stanowi

unikalny element ponad 30-kilometrowego kompleksu nawadniającego dla wojsk armii pruskiej. Akwedukt nad Czerską Strugą ma długość 75 metrów, dzięki czemu jest największą tego typu budowlą w Polsce. Różnica poziomów wody między Strugą a Kanałem to około 10 metrów. Aby zobaczyć to cudo należy udać się drogą krajową nr 22 w kierunku Czerska. Za miejscowością Ryteł skręcić w prawo na Woziwodę, a potem w lewo, w stronę Czerska. Stąd już tylko rzut kamieniem, a kierunkowskazy zaprowadzą do Fojutowa.

10. Rezerwat Kamienne Kręgi w Odrach. Odry to nie tylko pięknie położona, otoczona lasami wieś nad Wdą, ale także wspaniała, unikatowa w skali kraju rezerwat Kręgi Kamienne. To największe i najstarsze po angielskim Stonehenge miejsce tego typu w Europie! Chcesz poczuć wyjątkowy, tajemniczy klimat tego miejsca? Chcesz odetchnąć żywicznym powietrzem, w którym – jak twierdzą niektórzy – unosi się dobra energia? Chcesz zgłębić historię Gotów? A może interesuje cię przyroda i „świadkowie minionych wieków...”. Przyjeżdż tu, zobacz i poczuć to niezwykle miejsce! Rezerwat jest udostępniony do zwiedzania, a na jego terenie wytyczone są ścieżki wyposażone w tablice informacyjne. Położony jest około 14 km na północ od Czerska i 1,5 km od wsi Odry, gdzie znajduje się filia chojnickiego muzeum. Rezerwat można też zwiedzić przy okazji spływu kajakiem po rzece Wdzie. Przystanek Kręgi Kamienne znajduje się ok. 250 metrów od wejścia do rezerwatu. Kontakt do kustosa muzeum: tel. 52 398 61 30, 601 336 015. Bilet wstępu do rezerwatu kosztuje 4 zł, ulgowy 2 zł, dla dzieci do lat 6 wejście jest bezpłatne.

11. Dolina rzeki Kulawy na terenie Zaborskiego Parku Krajobrazowego. Na terenie Zaborskiego Parku Krajobrazowego warto zwiedzić malowniczą ścieżkę przyrodniczą „Dolina Kulawy”. Zaczyna się ona przy moście, na trasie Laska - Widno, a kończy przy południowym brzegu jeziora Małe Głuche. Trasa mierzy 5 kilometrów i składa się z kilku przystanków dydaktycznych, m.in.: „Jak powstała dolina Kulawy?”, „Działalność bobrów”, „Lasy łęgowe” oraz XIX-wieczny „System nawodnień łąk w dolinie Kulawy” zrekonstruowany przez Nadleśnictwo Przymuszewo. Na trasie można podziwiać nietypowy pomnik przyrody, jakim jest stodoła Wawrzonowo – jest ona siedliskiem chronionych porostów oraz kompleks łąk, które są siedliskiem rzadkich roślin oraz niezliczonych gatunków ważek. Spacer po ścieżce zajmuje około 4 godzin. Chcąc obejść to niesamowite miejsce, trasę można rozpocząć przy parkingu tuż za miejscowością Laska.

18. Marszruta Kaszubska i pozostałe szlaki rowerowe - system szlaków rowerowych rozciągających się na terenie powiatu chojnickiego. Wybudowane trasy rowerowe liczą ok. 200 km. Są to ścieżki wytyczone w bezpiecznej odległości od ruchliwej szosy, zlokalizowane w tak zwanych pasach przeciwpożarowych. Szlaki rowerowe poprowadzone zostały także drogami asfaltowymi o małym natężeniu ruchu oraz drogami szutrowymi i gruntowymi. Kaszubska Marszruta to także infrastruktura turystyczna: tablice informacyjne, przystanki rowerowe, parkingi, kładki – mosty. System ścieżek umożliwia łatwą i przyjemną turystykę rowerową, tym samym zachęca do aktywnego spędzania czasu, często z całą rodziną. Szlaki pozwalają w atrakcyjny sposób, pośród bogactwa przyrodniczego powiatu chojnickiego, zwiedzić najciekawsze pod względem, kulturowym i historycznym miejsca regionu. W 2015 r. została wydana mapa „Kaszubska Marszruta - Trasy Rowerowe”, dostępna jest również wersja elektroniczna mapy: <http://powiat.chojnice.pl/kaszubskamarszruta/>. Marszruta oferuje pięć szlaków: szlak czerwony; szlak zielony; szlak żółty; szlak czarny i szlak czarny łącznikowy. Przez obszar powiatu przebiegają również **inne popularne szlaki rowerowe**: szlak niebieski BY-16001n - z Bydgoszczy do Chojnic; szlak czarny BY-1 7001n - z Tucholi do Bachorza; Greenway Naszyjnik Północy i Literacki Szlak Turystyczny im. Anny Łajming. Opisy szlaków mapy znajdziecie na stronie ZPK pod linkiem: <https://zaborskipark.pl/turystyka-5/szlaki-rowerowe-2/>.

19. Szlaki kajakowe Trzy rzeki: Brda, Zbrzyca i Chocina tworzą prawdziwy raj dla miłośników kajakarstwa. Brda, lewy dopływ Wisły, jest jednym z najpiękniejszych szlaków wodnych w Polsce. Niezwykła malowniczość, rozległe lasy, piękne jeziora, urozmaicony bieg rzeki i pierwotna przyroda to największe zalety tego szlaku. Jest to szlak łatwy i nieuciążliwy, który śmiało można polecić początkującym kajakarzom i rodzinom z dziećmi. Zbrzyca to wąska i niepokorna rzeczka. Kajakarzy czeka tu kilka przenosek przy młynach, jazach czy tartakach. I rzeka, i jej otoczenie pięknieją z każdym kilometrem. Teren jest pofałdowany, porośnięty pięknymi lasami. Szlak kajakowy Chocina jest z kolei najbardziej urozmaicony, łatwy i przyjemny na początku, w środkowym biegu rzeka płynie wśród łąk, uregulowana i monotonna, od mostu w Chocińskim Młynie i pierwszej przenoski zaczyna się ciekawiej, ostatnie 10 km rzeka bardzo silnie meandruje, płynąc na przemian wśród lasów, pól i łąk. Ostatni odcinek przed wsią Kokoszka jest bardzo malowniczy. Opisy i mapy szlaków są na stronie: <https://zaborskipark.pl/turystyka-5/szlaki-kajakowe-2/>

20. Szlaki piesze Zapraszamy miłośników pieszych wędrówek na kilka szlaków pieszych i ścieżek edukacyjnych. Przez Park Narodowy „Bory Tucholskie” przebiega pięć szlaków, o łącznej długości ok. 45 km i cztery ścieżki edukacyjne (Piła Młyn, Łąki Józefowskie, Wielkie Gacno, Pętla Lipnickiego). Zaborski Park Krajobrazowy oferuje opisy i mapy ośmiu szlaków na stronie: <https://zaborskipark.pl/turystyka-5/szlaki-piesze/>. Najbardziej malowniczy szlak Zaborski poprowadzi Was doliną jezior rynnowych z Drzewicza w kierunku Laski i Brus, inny wytyczony przez Park Narodowy „Bory Tucholskie” - wzdłuż Strugi Siedmiu Jezior, z kolei żółty szlak J. Bruskiego biegnie m.in. brzegami jezior Charzykowskiego i Karsiańskiego, przez Kokoszkę, aż do Swornegaci.

15. Most zwodzony na rzece Brda w miejscowości Małe Swornegacie Zbudowany dla żeglarzy w 2013 roku jest także przedłużeniem wodnych szlaków turystycznych naszych jezior. Otwierany jest cztery razy dziennie tylko w sezonie turystycznym, tzn. od 1 maja do końca września. Most jest podnoszony na około 20 minut o godz. 9.00, 12.00, 19.00 oraz 15.30. Harmonogram podnoszenia dopasowany jest do rozkładu jazdy jeżdżących tędy autobusów komunikacji miejskiej z Chojnic - MZK. Może być także atrakcją turystyczną dla naszych gości, ponieważ most ciekawie „łamie się” tuż nad zakrętem rzeki Brdy przepływającej tu z jeziora Charzykowskiego do jeziora Długiego i płynącej dalej w kierunku Swornegaci.

16. Izba pamięci Anny Łajming w Przymuszewie. W gminie Brusy leży nieduża wieś Przymuszewo, zamieszkała zaledwie przez około 150 osób. Turyści rzadko tam docierają, bo poza szkołą i nadleśnictwem, teoretycznie niczego interesującego w tej wiosce nie ma. Dotarcie do niej też nie jest najprostsze, gdyż droga wiedzie albo z Leśna (6,5 km), albo bardziej skomplikowanie z Dziemian, jadąc trasą na Bytów. Jeśli wybieriecie trasę z Leśna, to po drodze napotkacie dwie ceglane kapliczki z końca XIX i początku XX wieku. Ta pierwsza z neogotyckimi blendami jest zwieńczona krzyżem z rzeźbą Chrystusa Ukrzyżowanego. Najciekawszym budynkiem wsi jest nadal funkcjonująca szkoła. Jest to murowany, parterowy budynek. Wewnątrz, obok pomieszczeń lekcyjnych, znajduje się Izba Pamięci poświęcona Annie Łajming, polskiej i pierwszej kaszubskiej pisarce urodzonej właśnie w Przymuszewie w 1904 roku. Utwory Anny Łajming są poświęcone jej małej ojczyźnie – Kaszubom, z których się wywodzi. Są to głównie bajki i opowiadania dla dzieci. Ekspozycja składa się z fotografii z czasów dzieciństwa i młodości pisarki i jej rodziny. Niezwykle interesujące są już unikatowe zdjęcia, wykonane w latach 70. ubiegłego stulecia, ukazujące miejsca i przysiółki wprowadzone przez pisarkę do literatury. Większość tych miejsc dzisiaj wygląda inaczej. Wśród pamiątek znajdują się też wycinki z gazet poświęcone pisarce, a także listy dzieci skierowane do autorki książek. W Przymuszewie obejrzyjecie też zabytkowy budynek Nadleśnictwa Przymuszewo, wzniesiony w 1930 roku. Dawniej mówiło się, że był to pałac nadleśniczego, barona von der Recke.

17. Hubertówka to magiczne miejsce w środku lasu między Funką, a Klosnowem, przy zielonym szlaku Strugi Siedmiu Jezior. Znajdziecie tu krzyż i pomnik św. Huberta, na którym na tle siedmioramiennej gwiazdy znajduje się płaskorzeźba przedstawiająca scenę polowania Św. Huberta. Według zachowanych źródeł pierwszy krzyż, który w tym miejscu postawił Jan Łukowicz (fundator I chojnickiego szpitala), został zniszczony w czasie II wojny światowej, a odbudowany w 1945 roku. Przed wojną i zaraz po wojnie stawiano tu ołtarz polowy, przy którym odprawiano msze dla harcerzy z Funki. Hubertówka jest też miejscem, gdzie krzyżują się liczne drogi leśne. Stąd dojdiesz do Klosnowa, Funki, Starego Młyna, Chojniczek i Jarcewa.

12. Ścieżka ornitologiczno - przyrodnicza „Kokoszka”. Nazwa trasy pochodzi od osady Kokoszka. Dwukilometrowa droga gruntowa (zjazd z drogi nr 236 przed samymi Swornegaciami od strony Chocińskiego Młyna) poprowadzi Was wprost do leśniczówki Kokoszka. Naprzeciw niej rozpoczyna się ścieżka ornitologiczno- przyrodnicza o długości ok. 2 km. Wzdłuż trasy znajduje się 9 tablic, które opisują kolejne typy siedlisk występujących na szlaku „Kokoszka” i charakterystyczne dla nich gatunki ptaków, na czele z zielononogą kokoszką, czyli inaczej kurką wodną. W trakcie wycieczki mamy możliwość podziwiania widoku na rzekę Chocinę oraz jeziora: Długie i Karsiańskie. To miejsce doskonale sprawdza się też jako plener dla fotografów – zarówno amatorów, jak i tych bardziej zaawansowanych.

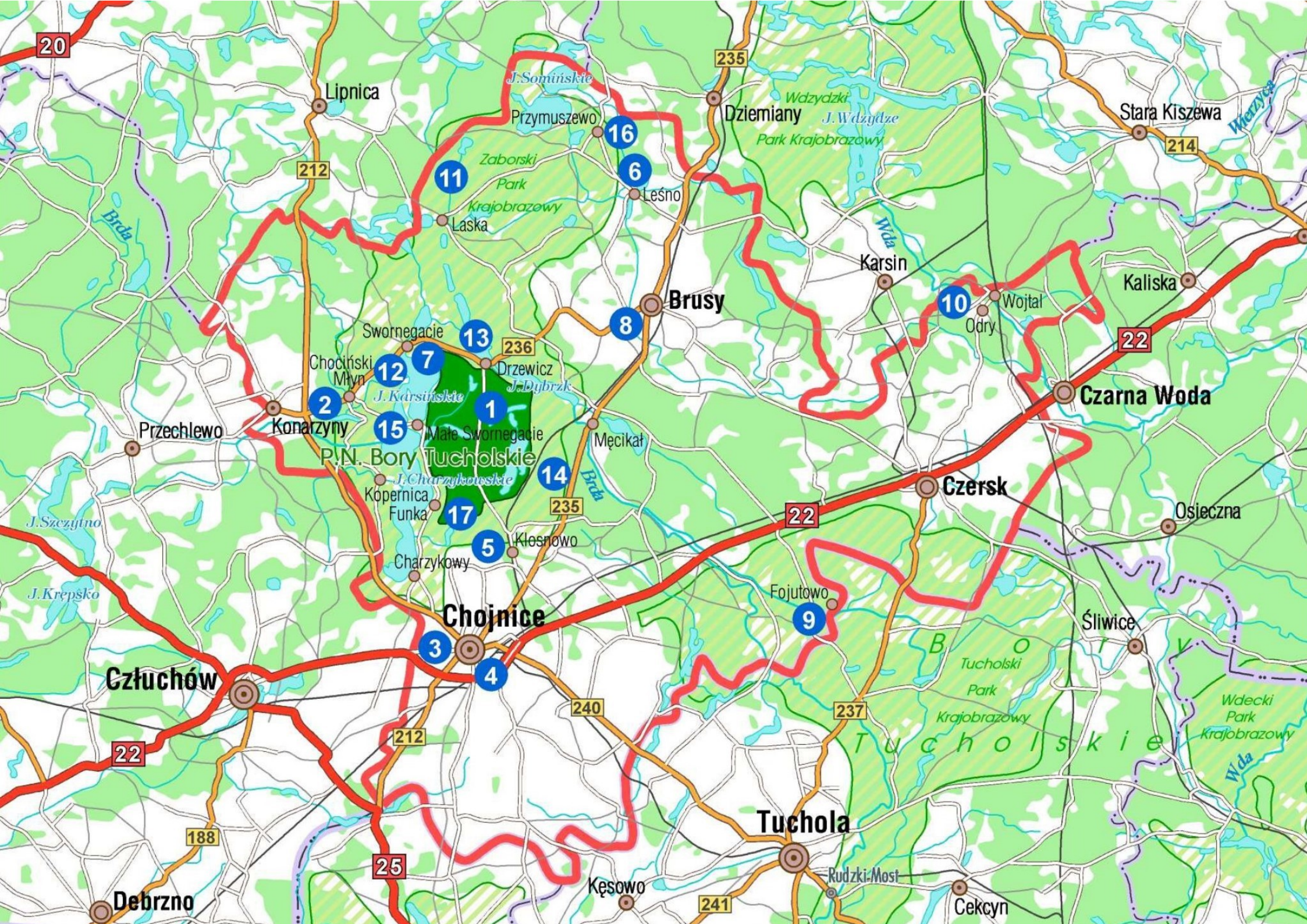

13. Jeziora polodowcowe na zielonym Szlaku Zaborskim (Drzewicz- Młynek). Choć celem naszej wyprawy jest leśniczówka Młynek, oddalona od Drzewicza o 3,6 km, zachęcamy Was do dłuższej wędrówki, ponieważ jest to najpiękniejszy szlak ZPK, który ciągnie się brzegami jezior polodowcowych. Interesujący nas fragment zielonego szlaku zaborskiego rozpoczyna się w Drzewiczu, przy drodze wojewódzkiej numer 236 i prowadzi wzdłuż jezior: Łackie i Małołackie. Przy leśniczówce Młynek można zobaczyć obelisk poświęcony komendantowi Tajnej Organizacji Wojskowej „Gryf Pomorski”. W pobliżu znajdują się stawy, w których pracownicy ZPK odtwarzają gatunek raka szlachetnego. Kilkaśmet metrów dalej znajduje się pomnik przyrody – dąb szypułkowy Jonek, niestety już od kilku lat tylko w formie leżącego pnia. Jeśli dojdziecie do miejscowości Laski, to czeka tam na Was kolejny piękny, okazały pomnik przyrody - dąb szypułkowy Łokietek.

14. Zielony Pałac - bunkier partyzancki pod Męcikałem. Dla miłośników historii okresu II wojny światowej to nie lada gratka, ponieważ bunkier został niedawno zrekonstruowany, dzięki staraniom Stowarzyszenia Miłośników Historii TOW Gryf Pomorski "CIS", które często przygotowuje inscenizacje historyczne, także w okolicach Pałacu. Bunkier znajduje się stosunkowo blisko drogi wojewódzkiej nr 235 biegnącej z Chojnic w kierunku Brus. Przy tej drodze, niedaleko miejscowości Turowiec znajdziecie bez problemu leśny parking, gdzie zostawiamy auto i dalej wędrujemy leśnymi duktami. To tylko niecały kilometr trasy, w kierunku wskazanym przez specjalny drogowy znak. Ciekawie opowiedzianą historię bunkra przeczytacie na: <http://www.brusy.net/portal2/135-historia/1711-bunkier-partyzancki-zielony-palac-czyli-spotkanie-z-miejscem-i-jego-historia.html>. To historia i miejsce zabicia grupy partyzantów. Aby bliżej poznać historię "Gryfa Pomorskiego" i historię okupacji niemieckiej na naszych ziemiach, a nade wszystko historię tego miejsca, zachęcamy wszystkich do jego odwiedzenia.

20

212

235

214

11

16

6

10

22

13

8

2

7

236

12

1

14

9

22

15

5

235

3

4

240

237

22

212

25

241

188

Lipnica

J. Sowińskiego

Przymuszewo

Dziemiany

Wdzydzki

J. Wdzydze

Park Krajobrazowy

Stara Kiszewa

Zaborski

Park

Krajobrazowy

Lesno

Karsin

Kaliska

Brusy

Wojtał

Odry

Swornegacie

Chociński

Młyn

Drzewicz

J. Dybrzk

Męcikał

Przechlewo

Konarzyny

Małe Swornegacie

P.N. Bory Tucholskie

J. Charzykowskie

Kopernica

Funka

Kłosnowo

Charzykowy

Czersk

Osieczna

Chojnice

Fojutowo

Śliwice

Człuchów

Tucholski

Park

Krajobrazowy

Tucholskie

Wdecki

Park

Krajobrazowy

Wda

Tuchola

Kęsowo

Rudzki Most

Cekcyn

Debrzno